

Âdile Sultan Divanı'nda Nazım Şekilleri İle İlgili Problemler

İbrahim AKYOL*

Özet

Klasik Türk Edebiyatında şiir, vezinli ve kafiyeli söz olarak tanımlanır. Kafiyenin diziliş dizilişi ve mısra sayıları bu edebiyatın nazım şekillerini oluşturmaktadır. 19. asırda yaşayan ve Osmanlı hanedanının yetiştirdiği tek kadın şair olan Âdile Sultan, aynı zamanda hanedanın divan sahibi tek kadın şairidir. Ancak Âdile Sultan'ın şanssızlığı devletin çöküş döneminde yaşamış olmasıdır. Her ne kadar iyi bir tahsil ve terbiye gördüğü anlaşılrsa da Âdile Sultan, şiirde başarılı bir performans gösterememiş, divanında Klasik Türk Edebiyatının nazım şekillerini başarılı bir şekilde kullanamamıştır.

Âdile Sultan'ın divanında Klasik Türk edebiyatının nazım şekilleri açısından birçok problemler bulunmaktadır. Öncelikle divan tertibi açısından başlayan bu problemler, nazım şekilleri ile devam etmektedir. Kaside, gazel, murabba, terki-i bend, terci-i bend, kıt'a, tahmis, müseddes gibi nazım şekillerinden problemlerli olanlar tespit edilmiştir. Ayrıca belağat kitaplarında belirtilen nazım şekillerine uymayan 30 ayrı şiir tespit edilmiştir ki bu durum divanın geneline oranı %12'dir. Bu durum Âdile Sultan'ın şiirinde bir noksanlık olmakla beraber, Klasik Türk Edebiyatı açısından yaşadığı yüzyılın getirdiği olumsuzluklarla izah olunabilir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Âdile Sultan, Divan, Nazım Şekilleri, Problemler.

Problems of Verse Forms in Âdile Sultan's Divan

Abstract

Poetry is described as words with meter and rhyme in Classic Turkish Literature. Figures of rhyme sequence and line numbers compose verse forms of this literature. Âdile Sultan who lived in 19th century is the only female poet of Ottoman dynasty and there is no women apart from her who has a divan in the dynasty. But her misfortune is living in the fall period of the empire. However, it is understood that she was well-educated and decent, Âdile Sultan had not enough performance for poetry and she could not use verse forms of Classic Turkish Literature properly.

---

*Yar.Doç.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

In Adile Sultan's Divan, there various problems about verse forms of Classic Turkish Literature. Order of the Divan and the verse forms are primary problems. *Ode, ghazel, terki-i bend, terci-i bend, stanza, tahmis and hexagon* are described as problematic verse forms in this study. Additionally, 30 poems which are not verse forms of rhetoric books are found in her Divan. Moreover these poems constitute %12 percentage of this literary work. However, these issues are primary problems of Âdile Sultan's poetry, they can be explained according to disadvantages of the century when she lived in terms of Classic Turkish Literature.

Key Words: Classic Turkish Literature, Adile Sultan, Diwan, poetry forms, problems.

Giriş

Klasik Türk Edebiyatı ile ilgili çalışmalarını genel olarak üç ana başlık altında toplanabilir: a) Metin neşri b) Metin tahlili c) Edebiyat tarihi.¹ Sadece edebiyat tarihinin değil daha geniş olarak kültür tarihini bir bütün olarak kavrayabilmek için, sahayı oluşturan metinlerin sağlam neşirlerinin yapılması gerekmektedir. Bu metin neşri sorunu, Klasik Türk Edebiyatı alanında epey aşamalar kaydedilmiş olmasına rağmen tamamen çözümlenmiş bir sorun değildir.

Klasik Türk edebiyatında mürettep veya gayr-ı mürettep bir divanda, şairden veya müstensihden kaynaklanan problemler bulunmaktadır. Bu problemlere az veya çok hemen hemen her divanda rastlanılmaktadır. Ancak tenkitli metin neşrinde, neşri yapan bilim adamı bu problemleri düzeltmeli midir veya olduğu gibi mi aktarmalıdır? Bu problemler, eğer şairin kendisinden kaynaklanıyorsa bir başkasının bu şiire müdahale yetkisi var mıdır? Yok eğer müstensihden kaynaklanıyorsa, müstensihin hatalarını bilim adamı düzeltmeli midir? Tenkitli bir metin neşrinden beklenen öncelikle şairin kaleminden çıktığı metni elde etmeye çalışmak olmalı, daha doğru bir metin elde etme hedefi gözetilmemelidir. Hiçbir şairin şiirine başkasının müdahalesi sanatın tabiatıyla uyuşmadığı gibi, onları düzeltmeye kalkışmak da şairin gerçek sanatçı yönünü görmeye ve edebiyat tarihçilerinin doğru hüküm vermesine de engel teşkil etmektedir.

Öte yandan bir bilim adamı tenkitli metin neşrinde esas aldığı nüshalar, mürettep değilse bu şiirleri mürettep bir hale getirmesi gerekir. Genellikle Klasik Türk edebiyatında şairlerin ölümünden sonra şiirleri, başkaları tarafından mürettep hale getirildiğine göre, tenkitli metin çalışan bilim adamlarının da bu şiirleri mürettep divan haline getirme hakları bulunmaktadır. Böylece edebiyat tarihine katkı sağlanmış olmaktadır.

---

¹ Cemal Kurnaz, Divan Edebiyatı Yazıları, Ankara-1997, s. 318.

Osmanlı hanedanı içinde yetişen ve divanı olan tek kadın şair Âdile Sultan'dır. Sultan II. Mahmut'un kızı ve 19. asır kadın şairlerimizden olan Âdile Sultan, Klasik Türk Edebiyatının artık sönmeye yüz tuttuğu bir asırda yaşamıştır. *"Âdile Sultan'ın iyi bir eğitim gördüğü şüphesizdir. Çocukluk dönemlerinde ve gençlik çağında aldığı bu çok kuvvetli kültür sayesinde hayatı boyunca karşılaştığı pek çok sıkıntılara rağmen bir divân vücuda getirmeyi başarabilmiştir."*²

Âdile Sultan'ın edebî yönünü değerlendirenler onun sanatının pek kuvvetli olmadığı konusunda görüş birliği içindedirler. Sadettin Nüzhet Ergun onun şiiri hakkında şu değerlendirmeyi yapar: *"Âdile muvaffakiyetli bir şair sayılamaz. Onda bir takım kafiye hatalarına vezin ihmallerine bile tesadüf edilmektedir. Fuzûlî, Muhibbî, Şeyh Gâlib gibi şairlere yazdığı nazirelerde, bu büyük şairlere pek az bile olsa yaklaşılamamıştır. Şekil ve edâdaki acemiliğine rağmen Âdile "tahassürnâme", "iftiraknâme" gibi manzumeleriyle bazı mersiyelerinde ruhunun elemlerini terennüm edebilmiştir. 2000'den fazla olan bu şiirler arasında tasavvufî parçalar da görülür. On iki pir hakkında medhiyeler yazan ve bilhassa Şâh-ı Nakşibend'e karşı derin bir hürmet hissi taşıyan Âdile, hece vezniyle ve Yunus ilahileri tarzında manzumeler de yazmıştır."*³ Nihat Sami Banarlı, onun sanatı hakkında net bir ifade kullanmaz. Ancak *"Âdile Sultan'ın hece vezniyle ve Yunus tarzı halk ilahileri an'anesiyle söylenmiş, samimi şiirleri de vardır"*⁴ demekle yetinir. Mustafa İsen, *"Şiirlerinin önemli bir bölümü, kendisinden önce yaşamış büyük şairlere nazîredir. Bu şiirlerin bir kısmı da hece ile yazılmıştır. Teknik bakımdan zayıf olan bu örnekler sade bir dil, fakat samimi bir üslûp ile kaleme alınmışlardır. Âdile Sultan'ın şiirleri mürettep bir divân teşkil etmezler."*⁵ Nihat Azamat, onun şiirlerini diğer kadın şairlerle karşılaştırarak şu tespitte bulunur: *"Fitnat Hanım ve Leyla Hanım gibi diğer Osmanlı kadın şairleriyle karşılaştırılacak olursa, pek başarılı bir şair olduğu söylenemez. Şiirlerinde kafiye hataları ve vezin yanlışları da göze çarpar."*⁶ Hikmet Özdemir ise *"Âdile Sultan, Divan Edebiyatının kıymetini yitirmeye başladığı 19. asırda yaşadığı için yetiştiği ortamın da etkisiyle eskileri taklit eden bir şair olmaktan kendini kurtaramamıştır"*⁷ diye bahseder.

² Hikmet Özdemir, Âdile Sultan Divanı, Ankara-1996, s. 11.

³ Hikmet Özdemir, a.g.e., s. 104-105.

⁴ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul-1971, c.2, s. 842.

⁵ Mustafa İsen, "Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü" Türkiye Günlüğü, S.158, Kasım-Aralık 1999, s. 89.

⁶ Nihat Azamat, "Âdile Sultan" TDVİA, c.1, s. 383.

⁷ Hikmet Özdemir, a.g.e. s. 104. Bu çalışma, tenkitli bir yayın olduğu için, incelememizde bunu esas aldık.

Klasik Türk Edebiyatı (Divan Edebiyatı) kesin kuralları olan bir edebiyattır. Nazım şekli, manzum metnin “şekil, biçim, form, tip” gibi kelimelerle ifade edilen ve kafiye düzenine bağlı olan dış yapısının nasıl görüldüğünü belirten bir kavramdır. Bunun yerine nazım biçimi terimi de kullanılmaktadır.⁸ Bu edebiyatta şiir, “mevzûn ve mukaffâ” söz olarak tanımlanmakta olup vezin ve kafiye şiirin olmazsa olmazı olarak kabul edilmiştir. Kafiyelerin diziliş şekli ve mısra sayıları, Klasik Türk Edebiyatında nazım şekillerinin temelini oluşturmaktadır.

Biz bu incelememizde Klasik Türk Edebiyatının kesin kuralları çerçevesinde Âdile Sultan divanını nazım şekilleri açısından değerlendirmeye çalışacağız. Amacımız, onunla ilgili doğru hüküm verilmesine katkıda bulunmak, bir başka ifadeyle onun hakkında hüküm veren araştırmacıların gerekçelerini ortaya koymaktır.

A. Divan Tertibi Açısından:

Klasik Türk Edebiyatında mürettep bir divanda şu sıra takip edilir: Kasideler, tarihler, musammatlar, gazeller, kıtalar. Bu tertip nazım şekillerine göredir. Ancak mürettep divanların kaside bölümleri nazım türlerine göre sıralanır. Kasideler genellikle protokol şiirleri olduğu için, bunlar da kendi içinde de bir protokole tâbidir. Bu sıra, nazım türleri açısından tevhid, münâcât, na't ve medhiye şeklindedir. Ayrıca mürettep bir divanda gazeller kısmında her harften en az bir gazelin olması gerekir.

Âdile Sultan divanı şu şekilde düzenlenmiştir: *münâcât, tevhidât, nu'ût-ı şerîfe, gazeliyyât*. Bunlardan sonra, "*İstirham Ez-Hazret-i Seyyidü'l-Enâm, Fahriye Ez-Lisân-ı Aşk I, II, Tahmis, Bahariyye, Der-Hakk-ı Âl-i Osman, Tenbihnâme, Bu Dahi*" başlıkları altında 9 şiir bulunmaktadır. Burada görüldüğü gibi, tevhidler kısmı münâcâtтан sonra gelmiştir. Mürettep divan kurallarına göre önce gelmesi gerekirdi. Bu bir problemdir. Ayrıca na'tlar kısmında 23 beyitlik mesnevi nazım şekli ile yazılmış bir mi'râciye, yine na'tlar kısmınının 27. şiiri 19 beyitlik mesnevi, 33. şiiri 18 beyitlik mesnevi, 37. şiiri 103 beyitlik, 38. şiiri 22 beyitlik, 39. şiiri 68 beyitlik, "*fahriye ez-lisan-ı aşk I*" başlıklı şiir de 8 beyitlik mesnevidir. Divanlarda mesnevi nazım şekli ile yazılmış şiirler çok az olarak görülmektedir.

Diğer taraftan Âdile Sultan divanının tertibinde nazım şekillerinden ziyade nazım türlerine göre düzenlenme temayülü olduğunu görmekteyiz.

---

⁸ Cemal Kurnaz, Halil Çeltik, Divan Şiiri Şekil Bilgisi, İstanbul-2011, s. 1.

B. Nazım Şekilleri Açısından:

1. Kaside: “Arapça ‘kasada’ fil kökünden gelen, bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir”⁹ diye tanımlanmakla beraber bir matla‘ beytinden sonra ilk mısraları serbest, ikinci mısraları matla‘ ile kafiyeli aynı vezindeki tek kafiyeli beyitlerle, belirli bir maksatla yazılan ve biri medhiye/maksud bölümü olmak üzere en az iki bölümün bulunduğu şiirler olarak tarif edilmektedir. Bu bölümler genel olarak beş tanedir: Nesib/teşbib, medhiye/maksud, tagazzül, fahriye ve dua. Girizgahbeyiti ise bölüm olarak kabul edilmemektedir.¹⁰

Âdile Sultan divanının münâcâtlar kısmında hiç kaside bulunmamaktadır. Tevhidât kısmında ise 2. şiir (Toplam 7 beyit olup 1-6. beyitler maksûd, son beyit duâdır. Ayrıca 3. beyit terci‘-i matla‘dır.) ve 3. şiir (Toplam 8 beyit olup 1-7. beyitler maksûd, son beyit duâ) kasidedir. Na‘tlar kısmında ise 1. şiir (Toplam 13 beyit olup son beyit duâ, diğer beyitler ise maksûd) 4. şiir (Toplam 15 beyit olup son beyit duâ, diğer beyitler maksûd) 28. şiir (Toplam 9 beyit olup 1-6 arası maksûd, 7-9 arası duâ) ve 29. şiir (Toplam 15 beyit olup son beyti duâ, diğer beyitler maksûd) kasidedir. Mesnevi nazım şekli ile yazılan bazı şiirlerde kaside havası sezilirse de kasideler, mesnevi nazım şekilleri ile yazılmadığı için bu şiirleri kaside olarak kabul etmemek gerekir. Tespitlerimize göre, divanda başka kaside bulunmamaktadır. Yukarıda görüldüğü gibi Âdile Sultan’ın kasideleri tam bir kaside özelliği taşımazlar. Kasidelerinde maksûd/medhiye ve dua bölümlerinden başka diğer bölümlerine rastlanmadığı gibi, mevcut bölümlerin bazıları 1-2 beyitle yetinilmiştir. Bunları “kasîde-i beççe” olarak değerlendirmek mümkündür. Klasik Türk Edebiyatının divan geleneği içerisinde gördüğümüz tevhid, münâcât, na‘t vb. türlerdeki mutantan kasideleri Âdile Sultan divanında görmek mümkün değildir.

2. Gazel: Âdile Sultan divanının 4. bölümü gazeliyyât bölümüdür. Gelenek içerisinde, münâcât ve na‘t nazım türleri, genellikle kaside nazım şekli ile yazılmış olmasına rağmen divanda münâcâtlar, tevhidât ve na‘tlar kısmında gazeller bulunmaktadır. Münâcâtların 3., 4., 6., 8., 11., şiirleri, tevhidâtın 6. şiiri, na‘tların 6., 8., 10., 12., 14., 15., 17., 19., 20., 21., 23., 31., 40., 42. numaralı şiirleri nazım şekli açısından gazeldir. Divanın gazeliyyât kısmında tespit ettiğimiz problemler şunlardır: 24. gazelin 1. beyti, 2. beyti ve 6. beyti

⁹ Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul-1994, s. 28.

¹⁰ Yaşar Aydemir, “Türk Edebiyatında Kaside” BİLİG, S.22, s.133-157.

kafiye açısından problemlidir.¹¹ 28. gazel aslında bir kıt'a-i kebîredir. Aynı şiirin 7. beytindeki "dahi" kelimesi "daha" olmalıydı. 29. gazelin 8. beyitte tecdîd-i matla' bulunmaktadır.¹² 38. ve 39. gazellerin redif ve kafiyeler tamamen karışmış olup bazı beyitlerde kafiye olmayıp redif bulunmaktadır. 44. gazel ise sadece r harfi ile kafiye yapılmıştır. (Kâfiye-i mücerrede) 48. gazelin 3 ile 7. beyitleri aynı kafiyelidir. 51. gazelin kafiye ve redifleri karışıktır. 56. gazelin ilk beytinin kafiyesi diğer beyitlerle uyum göstermemektedir. 61.gazelin 5. beytinin 2. mısraı ile 7. beytin 2. mısraı aynıdır. 6. beyitte ise kendi içinde kafiyelidir. (Bu beytin gazele sehven girme ihtimali yüksektir.) 68. gazelin 8. beyti ile 81. gazelin 5. beytin kafiyesi bozuk olup 75., 80. ve 115. gazellerin kafiyeleri tamamen problemdir. 110. gazel 8 beyit olup şiirde sadece "olayım" ve "bulayım" kelimeleri ile kafiye yapılmıştır. 156. gazelin ilk beyti kendi içinde kafiyeli, diğer beyitlerin 2. mısraları, 2. beytin 2. mısraı ile kafiyelidir. 179. gazelin kafiye şeması aaaaaaxa ve kafiyesi bozuk olup nâ-tamam gazeldir. Buraya kadar bahsedilen şiirleri kusurlarıyla beraber gazel olarak kabul etmek gerekir, diye düşünüyoruz. Çünkü ismi geçen şiirlerde bozuk da olsa belirli bir kafiye anlayışı bulunmaktadır. Gazeliyyât kısmının 154. şiiri nazm,¹³ nazım şekli ile müselsel gazel arasında bir yerde durmaktadır. (Kafiye şeması: aaaaaaaaaaxa, toplam 7 beyit) Ayrıca divanın son kısmında bulunan "Bahâriyye, Der Hakk-ı Âl-i Osman, Tenbih-nâme ve Bu Dahi" başlıklı şiirler, gazel nazım şekliyle yazılmıştır.

*"Şairin dilin kurallarına ve kabul edilmiş sanat anlayışına uyduğu oranda değer kazanan kasidede zamanın estetik ölçülerine aykırılıklar başlaşılanmazdı. Bunlar genel bir ifade ile lafız ve mana hataları diye adlandırılmışlardır. Mesela: îtâ-yı celî denilen bir hata vardır ki yazılışı ve anlamı (lafzı ve manası) aynı olan, yani cinas sanatı içine girmeyen bir kelimeyi kafiye olarak tekrar etmektir. Bu ancak iki matlalı ve beyit sayısı yirmiden fazla kasidede, o da üç kafiyeyi aşmamak ve arada en az on beyit bulunmak şartıyla hoş görülmüştür."*¹⁴ Kasidede üç kafiyeyi aşmayan kafiye tekrarları hoş karşılanırken, gazelde aynı kelime ile birden fazla kafiye yapmak hoş karşılanmamıştır. Bu açıdan aynı kelimelerle kafiye yapmak gazelerde caiz görülmez. Fakat bu duruma az da olsa Klasik Türk

¹¹ Her üç beyitte "şekkerden leziz" kelime grubuyla kafiye yapılmaya çalışılmış. Bu durum, zü'l-metâli' olarak da değerlendirilemez.

¹²Tecdîd-i matla'; matla' yenilemesi olup kasidelerin tagazzül bölümünde bulunur. Divanda, bir gazelde bulunması sıra dışıdır.

¹³ Aslında "nazm" nazım şeklini Haluk İpekten' in dışında pek kabul eden de yoktur. Şekil açısından "nazm" nazım şekli kendini gazelden ayırt edici unsurlara sahip değildir. Haluk İpekten, a.g.e., s.47.

¹⁴ Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside" Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı, Sayı 415.416.417, s. 22.

Edebiyatının büyük şairlerinde de rastlıyoruz. Buna gazelde olan redd-i matla' ve redd-ı mısra'daki aynı kelime ile yapılan kafiye tekrarları dahil değildir. Bu açıdan baktığımızda Âdile Sultan divanının gazeller kısmında şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır: 34. gazelde "canım var" kelimeleri 2 defa, toplam 9 beyitlik 61. gazelde "nem" kelimesi 6 defa, 119. gazelde "sultânım" ve "yandım" kelimeleri 2 defa, 125. gazelde "çekemem" kelimesi 2 defa, "geçemem" kelimesi 3 defa 130. gazelde "haremeyn" kelimesi 3 defa, 132. gazelde "hayran mısın" 2 defa, 133. gazelde "bütün" kelimesi 2 defa, 135. gazelde "meftûn" kelimesi 2 defa, 139. gazelde "cemâlin görmeden" 2 defa, 144. gazelde "saf olunca" 2 defa, "bulunca" 3 defa, 145. gazelde "olmayınca" 3 defa, "gelince" 3 defa, 151. gazelde "cana" 2 defa, 153. gazelde "varlığına" 3 defa, 160. gazelde "gevheri" 2 defa, 161. gazelde "geldi" 3 defa, 164. gazelde "demi" 5 defa, 175. gazelde "canı" 3 defa, "bu dahi" başlıklı gazelde "sırr-ı Hüdâ" 2 defa, "zıkr-i Hüdâ" 3 defa kafiye olarak kullanılmıştır.

Âdile Sultan divanında -buradaki bütün şiirleri gazel saymak şartıyla- gazellerin harflere göre dağılımı şöyledir: Elif harfi: 10 gazel, be harfi: 6 gazel, te harfi: 6 gazel, çim harfi: 1 gazel, zel harfi: 2 gazel, ra harfi: 40 gazel, ze harfi: 5 gazel, sin harfi: 1 gazel, şın harfi: 3 gazel, dad harfi 1 gazel, gayn harfi: 1 gazel, kaf harfi: 6 gazel, kef harfi: 7 gazel, lam harfi: 19 gazel, mim harfi: 19 gazel, nun harfi: 15 gazel, vav harfi: 1 gazel, he harfi: 12 gazel, ye harfi: 24 gazel.

3. Murabba': Klasik Türk Edebiyatında aynı vezinde olan ve dörder mısralık bendlerin birleşmesinden oluşan nazım şekline murabba' denir. Dörder mısralık bendlerle yazılıp kafiyeleşmesi farklı olan bazı şiirler şarkı nazım şekli olarak öteden beri kabul görmüştür ama yapılan araştırma ve incelemelerde şarkı nazım şekli diye bir şeyin olmadığı, bunun nazım türü olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁵ Âdile Sultan divanı incelenirken şarkı nazım şeklinde görülen şiirler de murabba' olarak kabul edilmiştir. Divanda tespit edilen murabba'lar şunlardır: Münâcâtlar bölümünde 1. şiir 9 bendlikmüzdeviç murabba', tevhidât kısmında 1. şiir 4 bendlikmütekerrir murabba', na'tlar kısmında 2. şiir 7 bendlimütekerrir murabba', 3. şiir 4 bendlimüzdeviç murabba', 5. şiir 5 bendlimütekerrir murabba', 7. şiir 4 bendlimütekerrir murabba' (Bu murabba'da şairin mahlasının geçtiği her mısra, mütekerrir mısradır.) 9. şiir 6 bendlimütekerrir murabba', 18. şiir 5 bendlimüzdeviç murabba' (ilk bendi hariç), 25. şiir 5 bendlimütekerrir murabba', 36. şiir 5 bendlimüzdeviçmurabba'dır. Divanın gazeller kısmındaki 169. şiir de 4 bendli 'müzdeviç murabba', 172. şiir de 5

¹⁵ Halil Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar" Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı S. 415.416.417, s.334.

bendllimüzdeviç murabba‘, 173. şiir de 4 bendlimütekerrir murabba‘, “*Fahriye ez lisân-ı aşk II*” başlıklı şiir de 4 bendlimütekerrirmurabba‘dır.

4. Kıt'a: Münacaatlar kısmının 5. (kıt'a nazım şekliyle yazılan bu şiirin 4., 6., 9., ve 10. beyitlerde kafiyeler problemlidir.) ve 10. şiiri, na‘tlar kısmının 11., 13., 32., 41., (19 beyitlik kıt'a-i kebir) ve 43. şiir ile gazeller kısmında ise 67., 113., ve 168. şiirler kıt'a nazım şekli ile yazılmıştır.

5. Tahmis: Âdile Sultan divanında bir tane tahmis bulunmaktadır. Derviş İsmet'in 9 beyitlik gazelini tahmis etmiştir.

6. Müseddes: Na‘tlar kısmında bulunan “*Mersiyye der Hakk-ı Cennet-mekân Sultan Abdülaziz Hân*” başlıklı 34. şiir 6 bendlikmütekerrir müseddes, “*Mersiyye Der Hakk-ı Merhûm Muhammed Ali Paşa*” başlıklı 35. şiir 7 bendlikmütekerrir müseddes (Bu müseddesdemütekerrir olan beytin ilk mısraı her bendde aynı, ikinci mısraı ise farklı olup müzdeviç müseddes de kabul edilebilir.) “*Cennet-mekân Şehzade MahmudCelâleddin Efendi Hakkında Mersiye*” başlıklı 44. şiir de mütekerrirmüseddesdir.

7. Terci‘-i bend: Klasik Türk Edebiyatında musammatlannkarakteristik özelliği ilk bendin kendi içinde kafiyeli olması, diğer bendlerin de kendi içinde kafiyeli olup mütekerrir olan veya son iki beytin kafiyesinin ilk bend ile kafiyeli olmasıdır. Ancak terkib-i bend ve terci‘-i bendlerde bu durum farklıdır. Vasita beyitleri ilk bendden farklı olarak kafiyelenmiştir. Terci‘-i bendi, terkib-i bendden ayıran en önemli özellik, vasita beyitlerinin mütekerrir olmasıdır. Her bendin beyit sayısının eşit olması zorunluluğu da yoktur. Bu tanım çerçevesinde baktığımızda Âdile Sultan divanının tevhidler kısmının 7. şiiri terci‘-i benddir. Bu terci‘-i bend toplam 3 bend olup, her bend de 2 beyit ve bir de vasita beytinden oluşmaktadır.

8. Terkiib-i bend: Âdile Sultan divanında na‘tlar kısmının “*Der Şân-ı Eimme-i İsnâ Aşer*” başlıklı 26. şiiri (15 bend) ile aynı bölümün “*Der Vasf-ı Pîrânİsnâ Aşer*” başlıklı 30. şiiri (12 bend) terkiib-i benddir.

C. Hiçbir Nazım Şekline Dahil Edilemeyenler:

Âdile Sultan divanının münâcâtlar kısmındaki şiirlerden 7.(8 beyit), 9.(7 beyit), 12.(6 beyit), 13.(5 beyit) şiirleri ile tevhidât kısmındaki şiirlerden 5.(8 beyit) şiir ve na‘tlar kısmındaki şiirlerden 16.(8. beyit) ve 24.(13 beyit) şiirlerin kafiyeleri çok bozuk olduğu için bunları Klasik Türk edebiyatının hiçbir nazım şekline dâhil etmek mümkün değildir. Yine divanın gazeller

kısımındaki şiirlerden 47.(7 beyit), 66.(9 beyit), 87.(11 beyit), 88.(7 beyit), 91.(7 beyit), 95.(9 beyit), 96.(5 beyit), 97.(9 beyit), 100.(6 beyit), 103.(7 beyit), 104.(7 beyit), 108.(6 beyit), 122.(8 beyit), 142.(9 beyit), 146.(6 beyit), 148.(6 beyit), 149.(6 beyit), 150.(6 beyit), 157.(11 beyit), 163.(7 beyit), 171.(6 beyit), 174.(7 beyit) şiirlerle "*İstirham Ez Hazret-i Seyyidü'l-En'âm*" (8 beyit) başlıklı şiirde söz tekrarı olmakla birlikte kafiye bulunmamaktadır. Dolayısıyla bunları gazel saymak mümkün olmadığı gibi başka nazım şekillerine de dâhil etmek mümkün değildir.

Âdile Sultan divanında münâcâtlar kısmında 13, tevhidât kısmında 7, na'atlar kısmında 45, gazeller kısmında 179¹⁶ ve diğer başlıklı şiirler 9 tane şiir olup toplam 253 şiir bulunmaktadır. Nazım şekilleri açısından divandaki şiirlerin dağılımı şöyledir: Kaside: 6, gazel: 177 murabba': 14, kıt'a: 10, tahmis: 1, müseddes: 3, terki-i bend: 2, terci'-i bend: 1, mesnevi: 7, hece vezni ile yazılan şiirler: 2. Tespitlerimize göre bu şiirlerden 30 tanesi Klasik Türk edebiyatının nazım şekillerinden hiçbirine uymamaktadır. Bunun genele oranı % 12'dir.

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatında yapılan çalışmaların önemli bir bölümünü oluşturan metin neşri çalışmaları önemli bir aşama kaydetmesine rağmen hâlâ tamamen çözümlenmiş bir alan değildir. Metin oluştururken şairin kaleminden çıkan metne ulaşmak esastır. Şairin şiirine müdahale onun sanatçı kişiliğini doğru değerlendirmeye de manidir. Diğer yandan araştırmacıların, divan neşrinde divanı mürettep hale getirmeleri gerekmektedir.

Adile Sultan 19. Yüzyılda yaşamış bir kadın şairdir. Ancak şiirleri diğer divan şairleri yanında pek de başarılı değildir. Divan şiirinin yapı bakımından kuvvetli olmasına rağmen bunu Adile Sultan divanında pek de göremiyoruz. Şiirlerini yapı bakımından incelediğimizde %12'sinin herhangi bir nazım şekline dahil edilememesi onun sanatına gölge düşürmektedir. Neticede "*Ona mükemmel bir şairdir demek nasıl mümkün değilse, onu bu sahada hiç hesaba katmamak da büyük bir insafsızlık olur.*"¹⁷

¹⁶ Divanın gazeliyyat kısmında olmasına rağmen başka nazım şekilleri ile yazılmış şiirler olduğu gibi, başka bölümlerde de gazel nazım şekli ile yazılmış şiirler vardır.

¹⁷ Hikmet Özdemir. a.g.e. s. 103.

Kaynakça

Aydemir, Yaşar (2002), “Türk Edebiyatında Kaside”,**Bilig**, S.22, s. 133-168.

Azamat, Nihat (1988), “Âdile Sultan”,**İslam Ansiklopedisi**, c.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 382-383.

Banarlı, Nihat Sami (1971), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yayınları, İstanbul.

Cengiz, Halil Erdoğan (1986), “Divan Şiirinde Musammatlar”,**Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı**, S. 415/416/417, s. 291-429.

Çavuşoğlu, Mehmet (1986), “Kaside”,**Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı**, S.415/416/417, s. 17-77.

İpekten, Haluk (1994), **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

İsen, Mustafa (1999), “Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü”,**Türkiye Günlüğü**, Kasım-Aralık,S. 58, s. 80-94.

Kurnaz, Cemal (1997), **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2011), **Divan Şiiri Şekil Bilgisi**, H Yayınları, İstanbul.

Özdemir, Hikmet (1996), **Âdile Sultan Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.